

Kísérletek a vidéki felsőoktatási intézmények gazdasági és társadalmi hatásainak mérésére

Várhalmi Zoltán – Tóth Péter – Baranyai Zsolt

■ A felsőoktatási intézmények elsődleges funkciója a tudás, az ismeretek továbbadása és gyarapítása, azaz magasan képzett munkaerő biztosítása a munkaerőpiac és a gazdaság számára. Az elsődleges funkció gyakorlása pozitívan hat egy térség gazdasági és társadalmi életére. A felsőoktatási intézmények olyan szervező és elosztó központok, amelyek: (1) munkahelyeket teremtenek és élénkítik a gazdaságot; (2) fenntartják a térség vitalitását, formálják humán erőforrásait; (3) hozzáadott értéket jelentenek a közösség életében, amint értékteremtő és közösségi szerepeiken keresztül erősítik a társadalmi kohéziót. A dolgozatban a munkahelyteremtés, a gazdaságélénkítés és végül a humán erőforrás-formálás mérésének néhány egyszerű mutatóját, modelljét ismertetjük.¹ ■

A felsőoktatási intézmények elsődleges funkciója a tudás, az ismeretek továbbadása és gyarapítása – vagy némileg gyakorlatiasabb megfogalmazásban – magasan képzett munkaerő biztosítása a munkaerőpiac és a gazdaság számára. Az elsődleges funkció gyakorlása viszont számos további pozitív hatással is bírhat egy térség gazdasági és társadalmi életére. Varga (2004) például a tudástranszfer és innovációk hatásait emeli ki, azt vizsgálva, ezeken keresztül a felsőoktatási intézmények hogyan válhatnak a gazdasági növekedés meghatározó tényezőjévé. A Leontyev által kidolgozott input-output analízis arra összpontosít, hogy az intézmény köz-

¹ Társadalmi kohéziós szerep elemzése című kutatás, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, TÁMOP 4.1.4-08/1-2009-0002. Minőségfejlesztés a felsőoktatásban (www.femip.hu). A kutatást bonyolította: Eruditio-Hungária Kft. (www.eruditioaft.hu).

vetlen kiadásai milyen mértékben és milyen gazdasági szegmensekben gyűrűznek tovább a helyi gazdaságban (Steinacker, 2004). Hedrick (1990) kiemeli, hogy a hallgatók mint speciális fogyasztási csoport hogyan ösztönzik a helyi gazdaság átalakulását és bővülését. Beck (1995) a fogyasztáson túl a hallgatók jelenlétében látja a térség jövőbeli humán erőforrásának biztosítékát is. Mindezekon felül belátható, hogy a felsőoktatási intézmények hagyományosan igen tevékeny szerepet vállalhatnak a térség közösségi életében, könnyen tölthetik be a helyi társadalmi élet katalizátorának szerepét.

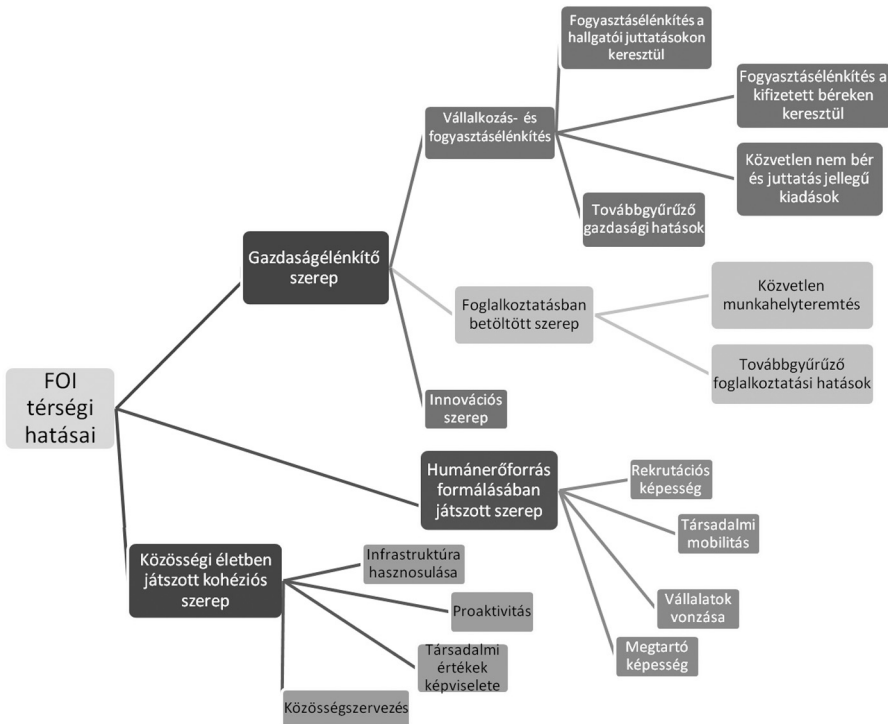
Nyugat-Európában, de különösen az Egyesült Államokban a felsőoktatási intézmények térségi hatásainak mérése komoly hagyományokra tekint vissza. Ezen törekvések „puhább” társadalmi aspektusok elhanyagolása mellett elsősorban a számok formájában jól megragadható gazdasági aspektusokra összpontosítanak, ugyanakkor elmondható, hogy az Egyesült Államokban a térségi hatások kutatása, mérése hangsúlyosabb része a felsőoktatásról szóló gondolkodásnak. Mindazonáltal a szerzők előtt nem ismert olyan elméleti modell, amely a magyar viszonyokra alkalmazható módon képes volna szisztematikusan összefogni, csoportosítani és tágabb kontextusban elhelyezni a felsőoktatási intézmények gazdasági és társadalmi hatásait. Ezért jelen írásban – némileg leegyszerűsítő módon – úgy tekintünk a vidéki felsőoktatási intézményekre, mint szervező és elosztó központokra, amelyek: (1) munkahelyeket teremtenek és élénkítik a gazdaságot; (2) fenntartják a térség vitalitását, formálják humán erőforrásait; (3) hozzáadott értéket jelentenek a közösség életében, amint értékteremtő és közösségi szerepeiken keresztül erősítik a társadalmi kohéziót. Az *1. ábráról* az egyes dimenziók néhány aspektusa olvasható le.

Jelen írás az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet megbízásából az Eruditio-Hungária Kft. által kivitelezett „Minőségfejlesztés a felsőoktatásban – Társadalmi kohéziós szerep elemzése” című kutatás (TÁMOP 4.1.4-08/1-2009-0002) néhány eredményéből szemezget. Célja, hogy ráirányítsa a figyelmet a vidéki felsőoktatási intézmények helyben kifejtett gazdasági és társadalmi hatásaira, illetve néhány egyszerű mutatón és modellen keresztül kísérletet tegyen ezek számszerűsítésére. A dolgozatban bemutatott példák értelmezése nem volt célunk, jelen írás elsősorban módszertani jellegűnek tekinthető. A következő fejezetekben a munkahelyteremtés, a gazdaságélénkítés és végül a humán erőforrás-formálás mérésének néhány egyszerű mutatóját, modelljét ismertetjük.

Munkahelyteremtés

Az ország gazdasági és foglalkoztatási súlypontja a Közép-Magyarország régió felé hajlik, így az egyes térségek egyenlőtlen eloszlást mutatnak a nagy foglalkoztatók számát tekintve. A nem Budapesten működő felsőoktatási intézmények ezért jelentős munkahelyteremtő szerepet tölthetnek be térségükben. Egy intézmény azonban közvetett formában is létrehoz munkahelyeket, hiszen a működése biztosításában, illetve foglalkoztatottainak és hallgatóinak kiszolgálásában részt vállaló gazdasági szegmensekben új munkahelyek feltételei teremthetők meg. Ennek mérése adatgazdagságot és összetett modelleket igényelne. A közvetlen munkahelyteremtésjelentősége azonban egyszerűen számszerűsíthető, például aszerint, milyen arányt képvisel egy

1. ábra. Felsőoktatási intézmények gazdasági-társadalmi hatásainak aspektusai

intézmény által főállásban foglalkoztatottak száma a térség összes főállásban foglalkoztatottja között. Ez kiterjeszhető a nem csak főállású foglalkoztatottakra is, illetve ugyanilyen formában bemutatható, hogy a diplomások foglalkoztatásában mennyire számít jelentős munkahelyteremtőnek egy felsőoktatási intézmény. A foglalkoztatásban játszott szerepet megközelíthetjük azonban a jövedelmek oldaláról is, például ha a településen befizetett összes személyi jövedelemadón belül az intézmény által befizetett személyi jövedelemadó arányát mutatjuk be.

Az 1. táblázatban néhány vidéki felsőoktatási intézmény térségi² foglalkoztatásban játszott szerepét kifejező mutatók szerepelnek. A Pécsi Tudományegyetem például olyannyira jelentős foglalkoztató, hogy a térség összes főállású munkahelyeinek közel 10%-át biztosítja. Példáink közül másik végletnek a győri Széchenyi István Egyetem és a Kecskeméti Főiskola tekinthető, ezen intézmények az összes nyolcórás munkahelyek 0,6%-át biztosítják a térségekben.

Az intézmény által fizetett személyi jövedelemadó arányával való összehasonlítás révén a foglalkoztatásban betöltött szerep újabb aspektusai fedhetők fel, hiszen így a kínált jövedelmekről is benyomást alkothatunk. A fenti táblázatban látható, hogy az intézmények által befizetett személyi jövedelemadó aránya minden esetben magasabb, mint a nyolcórás munkahe-

² A tanulmányban térség alatt mindig a települést és agglomerációját értjük.

lyek aránya. Ez azt jelenti, hogy az intézmények nemcsak a munkahelyteremtésben, de a kínált jövedelmek terén is jelentősnek mondhatóak a térségben. Pécs esetében például a térségből befolyó összes szja közel 14%-a az egyetemből származik. Debrecen vagy Kaposvár esetében, ahol a két arányszám között egyébiránt a legnagyobb a különbség, elmondható, hogy lényegesen magasabb jövedelmet kínálnak, mint a térségben működő más intézmények és vállalatok.

1. táblázat. Néhány felsőoktatási intézmény jövedelmi és foglalkoztatási súlya

Felsőoktatási intézmény	A FOI által befizetett személyi jövedelemadó aránya (%)	A FOI által főállásban foglalkoztatottak aránya (%)
Pécsi Tudományegyetem*	13,7	9,7
Debreceni Egyetem*	12,2	5,6
Kaposvári Egyetem	5,3	1,3
Eszterházy Károly Főiskola	5,3	3,7
Széchenyi István Egyetem	2,4	0,6
Kecskeméti Főiskola	1,5	0,6

Forrás: Intézményi mérlegadatok 2009, VÁTI 2009

*Becslés: A mérlegadatok csak intézményi szinten állnak rendelkezésre és ezen intézmények más településeken is tartanak fenn karokat.

A közvetlen kiadások továbbgyűrűző hatása

Egy felsőoktatási intézmény gazdaságélénkítő szerepében meghatározóak annak közvetlen kiadásai, hiszen beszállítókat és kivitelezőket foglalkoztat, ami bevételt jelenthet helyi vállalkozások számára. A direkt pénzügyi kibocsátását nem csupán önnön értékén vizsgálják, hiszen a közvetlen kifizetések címzettjei a bevételt helyi szolgáltatásokért és javakért részben továbbadják. Így az intézményekről kiáramló összegek továbbgyűrűznek a helyi gazdaságban, kiszámítható multiplikátorokkal ruházva fel önmagukat.

Az Egyesült Államokban a legtöbb hatásvizsgálat a Vaszilij Leontyev által kidolgozott, az egyes iparágak közti, illetve az iparágak és a fogyasztók közti pénzmozgásokat modellező térségi input-output (I-O) elemzésen alapszik. A modell, a megfigyelt pénzmozgási viszonyok alapján, multiplikátorszámokat rendel minden tranzakciós irányhoz, melyek révén számíthatóvá válnak az egyes szereplők gazdasági tevékenysége partikuláris hatásai is.

Az egyetemi I-O elemzés alapját a régióba áramló intézményi kiadások és bérkifizetések képezik. Megállapítják, hogy az egyes kifizetések milyen gazdasági szegmensekben hasznosulnak, majd a US Bureau of Economic Analysis (BEA) által számolt ipari együtthatókat figyelembe véve számszerűsítik a továbbgyűrűző hatásokat. Ezeket az együtthatókat az alábbiakként képzelhetjük el: megállapításra kerül, hogy egy szegmensbe áramló összeg milyen más szegmensekben eredményez keresletet. Így például egydollárnyi autógyártásban hasznosuló összeghez 50 cent acél, 30 cent elektromos áram, továbbá 20 cent gumi és műanyag szükséges.

Ez a leegyszerűsített példa bemutatja, hogy az egydollárnyi költség milyen arányban, milyen más területeken eredményez igényeket. Ezeket az együttthatókat korrigálják a helyi gazdaság jellegzetességeivel, azaz elnagyoltan megállapítják, a továbbgyűrűzés milyen valószínűséggel valósul meg a térségen belül. A korrekció így figyelembe veszi, hogy az adott területi egység gazdasága milyen mértékben képes kielégíteni az autógyártáshoz tartozó igényeket. Az I-O elemzés igen hamar³ népszerűvé vált, a kortárs hatásvizsgálati gyakorlatokban általában különféle elemzőszoftverekbe és adatbázisokba integrálva szerepel, mint amilyen az USA-szerte általánosan használt IMPLAN.⁴

A megközelítés kritikájaként gyakori érv, hogy inkább csak a nagyobb intézmények hatásainak bemutatására alkalmas, hiszen túlságosan nagy területi egységet használ (legalább megyei szinten képes értelmezni a hatásokat); illetve nem fektet megfelelő hangsúlyt a hallgatók és tanárok költségeinek pontos megismerésére és ezek továbbgyűrűző hatásainak bemutatására. Felmerül továbbá, hogy amennyiben több felsőoktatási intézmény is működik egy területi egységen belül, kétséges, hogyan választhatóak szét azok hatásai (Steinacker, 2005).

A továbbgyűrűző gazdasági hatások bemutatásának egy másik megközelítése a Rechnitzer János és Dusek Tamás (2003) által fejlesztett modell. Az I-O elemzés módszertanától való legfőbb eltérés, hogy nem szolgáltat információt arról, a továbbgyűrűző hatások milyen gazdasági szegmensekben és milyen mértékben hasznosulnak.

A modell kiszámításához hat paraméterre van szükségünk. A fogyasztási átlaghajlandóság, az átlagos áfa és a jövedelemadó rátája hivatalos statisztikákból beszerezhető adatok; az intézményi költségek és fogyasztás helyi hányadainak meghatározása azonban már nehézségekbe ütközik. Az input-output elemzéssel ellentétben a helyi hasznosulás kevésbé integrált, ezért bizonytalanabb része a modellnek. A hallgatói és alkalmazotti költségekkel kapcsolatban mindenképpen figyelembe kell vennünk – számos egyéb mellett – a fogyasztási szokásokat, a jövedelmi viszonyokat, a szociodemográfiai jellegzetességekből fakadó sajátosságokat, a jelentős fogyasztási központok (például Budapest) közelségét, vagy éppen a lakóhely távolságát a FOI székhelyétől. Alkalmazott kutatások nélkül ezen paraméterek meghatározása csak szakértői becslések révén lehetséges, így ezen bizonytalanság a modell talán leginkább égető fejlesztendő pontja.

A modell bemeneti értékei az intézményi direkt kiadások. Példánkban az eredeti modellt két helyen egyszerűsítettük: kihagytuk a FOI miatt térségbe látogatók költségét, illetve nem számoltuk bele a FOI-ben dolgozók egyéb jövedelmeit. Így, ha minden kiadási tényező között az eredeti arányoknak megfelelően oszlik szét a kiadási többlet, akkor egy vidéki felsőoktatási intézmény minden 1 forintnyi többletkiadása összességében 1,42 forintnyi termelésnövekedést eredményez. A lenti táblázatban látható példákban a fogyasztás helyi hányadát konstansnak vettük, de minél nagyobb arányban vannak jelen a helyi alkalmazottak és minél nehezebb a más, nagyobb fogyasztási központokba való eljutás, annál nagyobb lehet a multiplikátor értéke.

³ Lásd például *Economic Output as an Organizational Effectiveness Measure for Universities. The Academy of Management Journal*, 1977/3.

⁴ Lásd például *Economic Impact of West Virginia University at Parkersburg FY 2007, 2008*; illetve *Cornell University – Economic Impact on New York State, 2007*.

2. táblázat. Néhány felsőoktatási intézmény kifizetéseinek megsokszorozódó hatásai

Felsőoktatási intézmény	Teljes termelési hatás M Ft	Teljes jövedelmi hatás M Ft	Tiszta multiplikátorhatás pont
Debreceni Egyetem (debreceni karok)*	45 384	22 150	1,42
Pécsi Tudományegyetem (pécsi karok)*	37 175	18 403	
Széchenyi István Egyetem	5 501	2 712	
Kaposvári Egyetem	5 353	2 645	
Eszterházy Károly Főiskola	4 251	2 116	
Kecskeméti Főiskola	3 218	1 586	

Forrás: Intézményi Mérlegadatok 2009

*Mivel ezen intézmények más településen is tartanak fenn karokat és a mérlegekben nem tudjuk különválasztani a kari kiadásokat, így ezen adatok kismértékben felfelé torzítanak.

Nem meglepő módon a debreceni és pécsi intézmények esetében a legnagyobb a termelési és jövedelmi hatás. Ezen intézmények a legnagyobbak, költségvetésük nagyságrendekkel nagyobb, mint a többi vidéki felsőoktatási intézményé.

Vonzás és a hallgatói fogyasztói csoport

Egy felsőoktatási intézmény térségre gyakorolt gazdasági, társadalmi hatásai elemzésének nélkülözhetetlen eleme a rekrutációs képesség feltérképezése, azaz annak megismerése, hogy a felsőoktatási intézmény milyen vonzási képességgel rendelkezik. A hallgatói csoport mérete és egyéb jellegzetességei, mint például társadalmi státusza, fogyasztási mintázata vagy tényleges lakóhelye jelentős hatással bírhat egy térség gazdaságára, humán erőforrás „pooljára” és társadalmi életére.

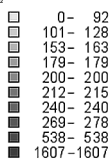
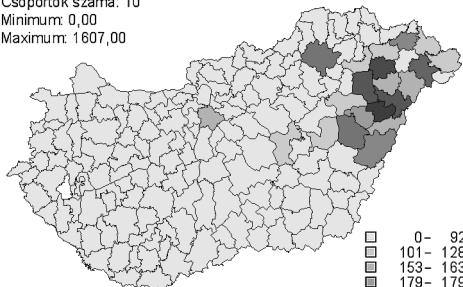
Magyarországon csak néhány felsőoktatási intézmény bír országos vonzáskörzettel, a többség rekrutációs bázisa jól lokalizálható (2. ábra).

A felsőoktatási intézmények gazdaságélénkítő hatásának egyik fontos aspektusa, hogy életre hívnak, illetve szélesítenek egy speciális fogyasztói réteget: a hallgatókat. E sajátos fogyasztási mintázattal rendelkező csoport, amelynek többeszes, vagy akár több tízezres tömege jelentős pluszforrásokat vonhat be a térség gazdaságába, sajátos keresletet gerjeszt, melynek kielégítésére új helyi vállalkozások alakulhatnak. Ökonometriai modellek segítségével például kimutatták, hogy a nem helyi hallgatók jelentős száma pozitívan befolyásolja a kiskereskedelemben és szolgáltatóiparban foglalkoztatottak számát (Hedrick, 1990). Általánosságban elmondható, hogy a jelentős helyi gazdasággal nem rendelkező térségekbe (akárcsak ideiglenesen is) beáramló hallgatói csoportok, fogyasztásukon keresztül, jelentős gazdaságélénkítő hatással bírnak (Beck, 1995).

Fontosnak tartjuk azonban hangsúlyozni: a hallgatók sem képeznek homogén fogyasztási csoportot. Elsődlegesen megkülönböztethetjük a helyi, az ingázó és az ideiglenesen betelepülő szegmenseket, illetve az ideiglenesen betelepülők között az albérlésben és kollégiumban lakókat.

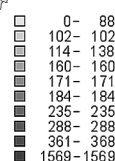
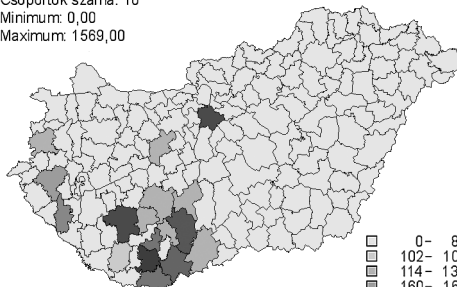
2. ábra. Néhány felsőoktatási intézmény rekrutációs bázisának térképes megjelenítése

Mutató: Debreceni Egyetem – felvettek (fő)
 Időpont: 2010
 Területi csoportosítás: 174 kistérség
 Adatok csoportosítása: természetes töréspontok
 Csoportok száma: 10
 Minimum: 0,00
 Maximum: 1607,00

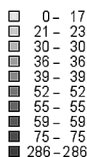
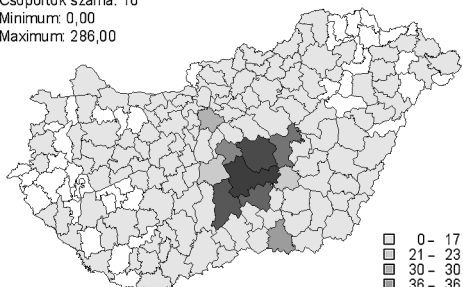
© 2011 MTA Közgazdaságtudományi Intézet

Mutató: Pécsi Tudományegyetem – felvettek (fő)
 Időpont: 2010
 Területi csoportosítás: 174 kistérség
 Adatok csoportosítása: természetes töréspontok
 Csoportok száma: 10
 Minimum: 0,00
 Maximum: 1569,00

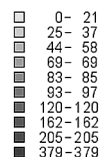
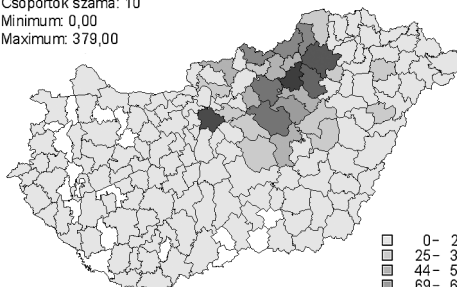
© 2011 MTA Közgazdaságtudományi Intézet

Mutató: Kecskeméti Főiskola – felvettek (fő)
 Időpont: 2010
 Területi csoportosítás: 174 kistérség
 Adatok csoportosítása: természetes töréspontok
 Csoportok száma: 10
 Minimum: 0,00
 Maximum: 286,00

© 2011 MTA Közgazdaságtudományi Intézet

Mutató: Eszterházy Károly Főiskola – felvettek (fő)
 Időpont: 2010
 Területi csoportosítás: 174 kistérség
 Adatok csoportosítása: természetes töréspontok
 Csoportok száma: 10
 Minimum: 0,00
 Maximum: 379,00

© 2011 MTA Közgazdaságtudományi Intézet

Forrás: Felvi.hu, 2010

Megjegyzés: Az ábrák a KTI Erőforrástérképe segítségével készültek.

Az ilyen módon megkülönböztetett csoportok és a helyi jellegzetességek eltérő fogyasztási igényeket támasztanak – gondoljunk például arra, hogy ha egy településen az alacsony kollégiumi kapacitással magas betelepülési szám párosul, akkor a helyi ingatlan-bérbeadási piacon jelentős bevételek keletkeznek. Vagy amennyiben az intézmény campusszerűen működik, úgy a hallgatók kivonhatják magukat a település életéből és integrálódás nélkül tölthetik el benne hallgatói idejüket.

A hallgatók számossága egy egyszerű és elnagyolt indikátora lehet a gazdaságélénkítő hatásnak. Ennek kifejezésére két mutató szolgálhat. A hallgatói fogyasztási csoport súlya megmutatja, hogy egy adott intézmény helyben működő karainak nappali képzésben részt vevő

hallgatói mekkora létszámot képviselnek a város lakónépességéhez képest. A nem helyi hallgatói fogyasztási csoport súlya pedig bemutatja, a város összlakosságához képest mekkora létszámban vannak jelen olyan nappali tagozatos hallgatók, akik nem az intézmény székhelyének megyéjéből származnak.

Példáinkban a hallgatói fogyasztási csoport súlya Pécssett (10,7%), Debrecenben (8,7%) és Veszprémben (8,9%) a legmagasabb. A másik végletet Kecskemét jelenti, itt a hallgatói fogyasztási csoport súlya kisebb, mint 2%. A nem helyi hallgatói fogyasztási csoport súlya a kiemelt intézmények közül Pécssett a legmagasabb, itt 1,7%-os arányról beszélhetünk.

3. táblázat. Példák a hallgatói fogyasztási csoport súlyára

Felsőoktatási intézmény	Hallgatói fogyasztási csoport súlya %	Nem helyi (megyei) hallgatói fogyasztási csoport súlya %
Pécsi Tudományegyetem (pécsi karok)	10,6	1,7
Pannon Egyetem (veszprémi karok)	8,9	1,5
Debreceni Egyetem (debreceni karok)	8,7	1,4
Eszterházy Károly Főiskola	5,8	1,3
Miskolci Egyetem	3,9	0,3
Széchenyi István Egyetem	3,9	0,7
Nyíregyházi Főiskola	3,4	0,3
Kaposvári Egyetem	2,6	0,4
Kecskeméti Főiskola	1,9	0,3

Forrás: NEFMI, 2010; Felvi.hu, 2010; VÁTI, 2009

A bemutatott mutatók persze elnagyoltan kezelik a csoportok homogenitását és számos meghatározó dimenziót nem vesznek figyelembe, csak a fogyasztói csoportok nagyságát, súlyát szemléltetik. A fogyasztás volumenéről, illetve arról, hogy a fogyasztás milyen gazdasági szegmensekben történik, nincsen információink.

Megtartás és a humán erőforrás formálása

A hallgatói fogyasztási csoportok feltérképezésére irányuló szakirodalom elsősorban a nem helyi hallgatókra fókuszál, hiszen ezen csoport fogyasztása okozhat jelentős többletet egy térségben. A humán erőforrás formálása szempontjából azonban központi jelentőségűek a helyi hallgatók is, hiszen ha a fiatalok nem vándorolnak el a térségből és helyben szereznek diplomát, akkor kisebb valószínűséggel keresnek munkát az ország más részein; feltéve persze, hogy a térség gazdasági-foglalkoztatási helyzete nem kényszeríti erre őket.

A fiatalság megtartásának leírására dolgoztuk ki a hallgatók és a helyiek egyenlegmutatóit. Előbbi azt fejezi ki, hogy egy adott évben az elvándorló hallgatókat milyen mértékben pótolják

a bevándorló hallgatók. Utóbbi megmutatja, egy adott évben a helyi származású sikeres felvételizők inkább helyben maradnak, vagy más térségekbe vándorolnak-e.

A helyiek egyenlegmutatója Pécssett a legmagasabb: 10,6 százalékponttal több helyi hallgató marad a térségben, mint amennyien elvándorolnak. A mutató értéke Kecskeméten a legalacsonyabb, itt 106,8 százalékponttal nagyobb a helyiek elvándorlása, mint helyben maradásuk. Itt a hallgatói egyenlegmutató is negatív, tehát a hallgatói elvándorlást nem pótolja bevándorlás.

Érdekesek azok a térségek, ahol a két egyenlegmutató ellentétes előjelű. Sopron esetében azt látjuk, hogy a helyiek elvándorlása nagyobb, mint helyben maradásuk (–32,6 százalékpont), viszont az elvándorlást bőségesen pótolja a hallgatói bevándorlás (42,1 százalékpont). Ennek hátterében vélhetően a szűkebb horizontú, erősen specializált képzés állhat.

4. táblázat. Példák a vonzási egyenlegmutatókra

Felsőoktatási intézmény	Helyiek egyenlegmutatója % pont	Hallgatói egyenlegmutató % pont
Pécsi Tudományegyetem (pécsi karok)	10,6	67,1
Pannon Egyetem (veszprémi karok)	–8,1	66,1
Eszterházy Károly Főiskola	–10,6	62,1
Debreceni Egyetem (debreceni karok)	5,6	57,9
Széchenyi István Egyetem	–3,6	50,5
Nyugat-magyarországi Egyetem (soproni karok)	–32,6	42,1
Miskolci Egyetem	4,0	34,7
Nyíregyházi Főiskola	–43,0	8,6
Kaposvári Egyetem	–56,8	–1,1
Kecskeméti Főiskola	–106,8	–53,7

Forrás: Felvi.hu, 2010

Számítás: Helyiek egyenlegmutatója: (helyben maradó helyi hallgatók – elvándorló helyi hallgatók)/összes felvett*100; Hallgatói egyenlegmutató: (bevándorló hallgatók – elvándorló helyi hallgatók)/összes felvett*100

Értelmezés: A mutató akkor pozitív, ha többségben vannak a bevándorló hallgatók és akkor negatív, ha többségben vannak az elvándorló hallgatók. Minél közelebb vagyunk a nulla értékhez, annál kiegyenlítettbb az elvándorlás és bevándorlás.

A helyi humán erőforrások formálásának sikeressége nagymértékben függ attól, hogy a hallgatók a diploma megszerzése után milyen mértékben maradnak a térségben. Ez a megtartás másik fontos aspektusa. Itt elsősorban annak megértése fontos, hogy a felsőoktatási intézmények nem légtüres térben, hanem jól meghatározott jellegzetességekkel bíró gazdasági-társadalmi környezetben működnek. Megtartó erejük nagymértékben függ tehát a kereseti viszonyoktól, hogy a térségben vannak-e a végzettek számára releváns munkahelyek, illetve ezen munkahelyek milyen fizetési és egyéb kondíciókat tudnak kínálni. A felsőoktatási tanulmányok itt „próbaházasságként” működnek: a hallgató az oktatásban eltöltött időben megismerkedhet a település nyújtotta lehetőségekkel. Minél pozitívabb a kép, minél jobb a lokális lehetőségek, annál nagyobb az esélye a letelepedésnek, amivel a település középosztályi szufficitet könyvelhet el. A megtartóerő így jelentősen függ a térség gazdasági jellegzetességeitől, melyre egy FOI any-

nyiban tud rásegíteni, hogy a helyi gazdaság – már ha létezik ilyen egyáltalán – igényeit igyekszik kiszolgálni.

Néhány egyszerű aránnyal képet kaphatunk a diplomások térségben való megtartásáról. Például a debreceni, győri és miskolci intézményekben végzettek 29%-ban a helyi munkaerőpiacon találnak munkát. A Pannon Egyetem végzett hallgatóinak csak 13%-a helyezkedik el Veszprémben. Az alacsony arány mögött feltételezhetően Budapest és más iparilag fejlett térségek közelsége áll.

5. táblázat. Példák a megtartási arányszámokra

Felsőoktatási intézmény	Elemszám fő	Helyi munkaerőpiacon való megtartási mutató %	Megyei munkaerőpiacon való megtartási mutató %	Budapesti munkaerőpiacon való kilépési mutató %
Debreceni Egyetem (debreceni karok)	388	29	39	7
Széchenyi István Egyetem	174	29	40	9
Miskolci Egyetem	203	29	46	13
Kecskeméti Főiskola	102	26	41	9
Pécsi Tudományegyetem (pécsi karok)	379	20	29	12
Nyíregyházi Főiskola	128	17	55	2
Pannon Egyetem (veszprémi karok)	109	13	24	17

Forrás: Diplomás kutatás 2010

Ezek az arányok azonban nem tudósítanak minket arról, hogy a helyben maradó diplomások eredetileg helyiek voltak-e, illetve hogy a felsőoktatási intézménybe érkező hallgatók milyen arányban maradnak a térségben, mint ahogy számos más releváns kérdést is homályban hagynak. A rekrutációs és megtartási mutatók alapját képező adatok összekapcsolása lehetővé tenné olyan mutatók elkészítését, amelyek az eddigieknél finomabban szemléltetnék a felsőoktatási intézmények vonzó és megtartó szerepét. Ennek alapjául hasznos lenne egy olyan háromdimenziós tipológiát alkotni, amely figyelembe veszi a hallgató származását, a hallgató FOI-választását és a diplomás (végzett hallgató) munkavállalásának helyszínét. Így a 6. táblázatban látható típusokat különíthetnénk el.

- **Megtartás:** A térség szempontjából ez ideális.
- **Sikeres vonzás:** A térség szempontjából nagyon kedvező, ha számosságát tekintve jelentős a csoport.
- **Részleges megtartás:** A felsőoktatásban eltöltött idő alatt növeli a hallgatói fogyasztói csoportot, igényeikkel piaci tereket teremtenek, így jelenlétük gazdaságélénkítő hatással bír.
- **Részleges vonzás:** A részleges megtartáshoz hasonlóan növelik a hallgatói fogyasztási csoportot és fontos szerepet játszanak a visszatérők „pótlásában”.
- **Visszatérés:** Erre a típusra a FOI-nak csak közvetett hatása van. Ha a csoportba tartozók száma nagy, akkor érdemes végiggondolni, hogy miért nem a helyi intézményt választják felsőoktatási tanulmányok elvégzésére a helyi hallgatók.
- **Bevándorlás:** Erre a típusra a FOI-nak csak közvetett hatása van.

6. táblázat. Vonzási-megtartási tipológia

A helyi intézmény képzését választók

	A térségben született hallgató	Más térségből származó hallgató
A térségben munkát vállaló diplomás	megtartás	sikeres vonzás
Nem a térségben munkát vállaló diplomás	részleges megtartás	részleges vonzás

Nem a helyi intézmény képzését választók

	A térségben ⁵ született hallgató	Más térségből származó hallgató
A térségben munkát vállaló diplomás	visszatérés	bevándorlás
Nem a térségben munkát vállaló diplomás	elvándorlás	távolmaradás

- Elvándorlás: A sikeres vonzás tükörképe. Sem a FOI, sem a helyi munkaerőpiac nem vonzó a helyi fiatalok számára, távozásuk gyengíti a lokális humán tőkét, romlik a térség vitalitása.
- Távolmaradás: A FOI és a térség szempontjából értelemszerűen nem releváns.
A tipológia segítségével egyszerű matematikai műveletekkel finom mutatók (például: megtartás + sikeres vonzás – elvándorlás) lennének számolhatóak, amelyek az eddigieknél pontosabban és összetettebben fejezhetnék ki az intézmények, illetve térségek vonzási-megtartási potenciálját.

A társadalmi mobilitás elősegítése

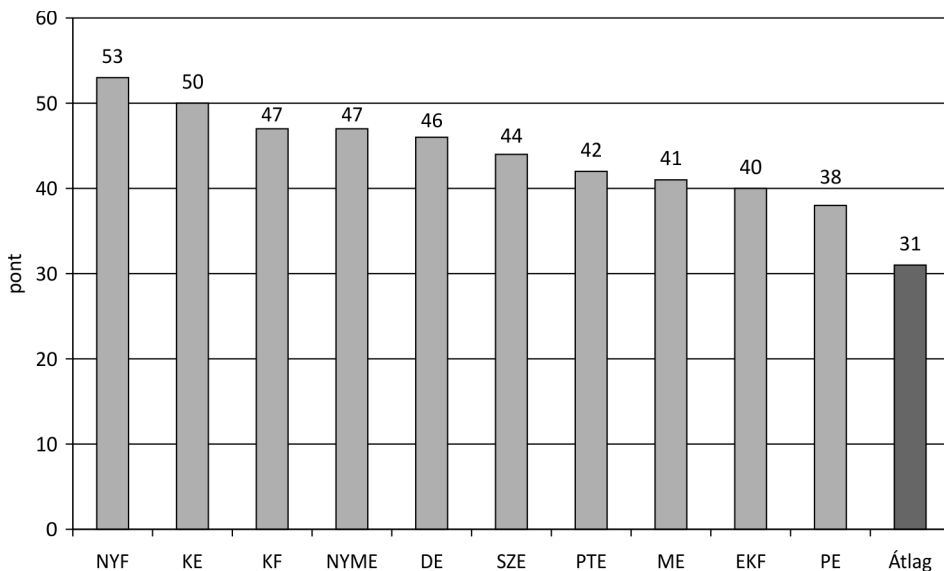
Az oktatás a demokratikus társadalmak legfontosabb mobilitási csatornája. A felsőoktatási intézmények kiemelkedő szerepet játszhatnak a társadalmi mobilitás elősegítésében; ez a szerep nemcsak a közösség tekintetében hasznos, de egyben értékalapú társadalmi aktus is. A társadalmi mobilitás elősegítése, új társadalmi csoportok felsőfokú oktatásba való becsatornázása hozzájárul a térség vitalizációjához, humán tőkéjének karbantartásához.

Ennek mérésére készítettük a társadalmi mobilitás elősegítésére vonatkozó mutatószámot. Ez egy olyan absztrakt index, amely 0 és 100 között vehet fel értékeket. Minél magasabb a mutató értéke, a FOI annál több olyan hallgatót von be a felsőfokú képzésbe, akik édesapjának a felsőfokúnál alacsonyabb az iskolai végzettsége.

Az alábbi ábrán látható, hogy a Nyíregyházi Főiskola és a Kaposvári Egyetem segíti elő leginkább a felsőfokú végzettséggel nem rendelkező társadalmi csoportok becsatornázását a felsőoktatásba. Előbbi 53 pontos, utóbbi 50 pontos értékkel jellemezhető. A magyarországi állami intézmények átlagos értéke 31 pont. Tekintve, hogy az átlagba a fővárosi intézmények is beleértendőek, hipotetikusán elmondható, hogy a vidéki FOI-k nagyobb szerepet vállalnak a társadalmi mobilitás elősegítésében, mint a fővárosiak.

⁵ A térség definiálása egy koncepcionális döntés függvénye, térségnek tekinthető az adott település és agglomerációja vagy a napi ingázásra megfelelő távolság (percben meghatározva), de akár elnagyoltan a megye is.

3. ábra. Példák a társadalmi mobilitás elősegítésére

Elemzőszámok: 141, 150, 171, 384, 472, 227, 483, 178, 108, 144, 12 204

Adatforrás: Hallgatói motivációs kutatás 2009 adatbázis (Educatio Nonprofit Kft.) és a Diplomás kutatás 2010 (Educatio Nonprofit Kft.). Előbbi Q10-es, utóbbi Q14-es azonosítójú változója került felhasználásra.

A mutató számítása: Az alacsony esetszámok kezelése érdekében a 2009-es Hallgatói motivációs kutatás és a 2010-es Diplomás kutatás adatai egyesítésre kerültek. Ezért a mutató összemosza a hallgatók és végzettek különböző csoportjait. A mutatószámításhoz felhasznált kérdések összeegyeztethetőek. Az index kiszámításánál az alapfokú vagy az alatti végzettségeket 100-ra, a szakmunkásvégzettséget 33-ra, a középfokú végzettséget 66-ra, a felsőfokú végzettséget pedig 0-ra kódoltuk. Az így előállt változók intézményenkénti átlaga képezi a mutatók értékét. Az értékek átkódolására a könnyebb értelmezhetőség kedvéért volt szükség.

Értelmezés: A mutató akkor veszi fel a maximális százás értéket, ha minden hallgatójának és végzettjének édesapja legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezik.

Zárógondolatok

A felsőoktatási intézmények nem légüres térben működnek, hanem sajátos gazdasági és társadalmi terekben. Ezért a felsőoktatási intézmények térségi hatásainak értelmezésekor, összehasonlításakor figyelembe kell venni olyan térségi sajátosságokat is, mint a keresleti viszonyok, a munkaerő-piaci helyzet, a megtartóerő, az iskoláztatási lehetőségek vagy az életminőség. Bármilyen aspektusból, bármilyen mutatón keresztül mutatjuk be és hasonlítjuk össze azonban a felsőoktatási intézmények gazdasági és társadalmi hatásait, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy az intézmények méretükben, képzési struktúrájukban és munkaerő-piaci relevanciá-

jükban jelentős mértékben eltérnek egymástól. Az egyes szerepek, hatások összehasonlításához tehát nélkülözhetetlen a típusokban való gondolkodás, ellenkező esetben olyan megállapításokra juthatunk, mint amikor „a körtét hasonlítjuk az almához”. Egy egyszerű példával élve: igazságtalan lenne a Kaposvári Egyetem gazdaságélénkítő hatását a Pécsi Tudományegyeteméhez mérni, amikor előbbi alig több mint 3 000, utóbbi pedig több mint 25 000 hallgatóval rendelkezik. A pécsi intézmény továbbá szélesebb képzési perspektívát kínál hallgatóinak, lényegesen nagyobb arányt képviselnek foglalkoztatottai, nagyságrendekkel nagyobb összeget csatornáz a helyi gazdaságba és néhány képzési területen országos jelentőségű.

Hivatkozások

- Beck, R., Elliott, D., Meisel, J., Wagner, M. (1995): Economic Impact Studies of Regional Public Colleges and Universities. *Growth and Change*, vol. 26, 245–260.
- Hedrick, D., Henson, S., Mack, R. (1990): The Effect of Universities on Local Retail, Service, and FIRE Employment: Some Crosssectional Evidence. *Growth and Change*, vol. 21, 9–20.
- Rechnitzer J., Hardi T. (2003): *A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére*. Tudomány füzetek V. kötet, SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet, Győr.
- Steinacker, A. (2005): The Economic Effect of Urban Colleges on their Surrounding Communities. *Urban Studies*, vol. 42, No. 7, 1161–1175.
- Varga A. (2004): Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Közgazdasági Szemle*, LI. évf., 259–275.

Négerfejű bronzmécses (másolat), 2. század